

Kronika • Chronicle

Minint prof. VLADO ČAIKAUSKO 110-ąsias gimimo metines

Gražus tas žemės laikymas per amžius:
darbų žydėjimas, lietaus laukimas, žiūrėjimas į saulę. Arba vėl – tas paėmimas artimo už rankos
(J. Marcinkevičius)

2021 m. sausio 1 d. sukako 110 metų, kai gimė Vladas Čaikauskas (1911 01 01–1995 08 30) – profesorius, agrarinių mokslų habilituotas daktaras. Gimė Pakalninkuose, Onušio valsčiuje (Trakų r.). Pradinę mokyklą baigė gimtajame kaime, progimnaziją – 1931 m. Aukštadvaryje, gimnaziją – 1935 m. Prienuose (dabar Prienų „Žiburio“ gimnazija) ir tais pačiais metais įstojo į Žemės ūkio akademiją Dotnuvoje. 1941 m. parengė ir apgynė diplominį darbą „Cukrinių runkelių retinimo laikas“ ir įgijo diplomuoto agronomo vardą. Nuo 1942 iki 1951 m. dirbo asistentu Dotnuvos bandymų stotyje. 1951 m. perkeltas į Joniškėlio bandymų stotį, ėjo direktoriaus pareigas. Dirbdamas Joniškėlyje neakivaizdiniu būdu baigė Lietuvos žemės ūkio akademiją Kaune, jam buvo įteiktas mokslinio agronomo diplomai (karo metais įgytas diplomai buvo nepripažinti). 1959 m. Lietuvos žemės ūkio akademijoje apgynė kandi-

dato (daktaro) disertaciją „Cukrinių runkelių maitinimo plotas Lietuvos sąlygose“. Joniškėlio filiale dirbo iki 1967 m., o, apgynęs daktaro (habilituoto daktaro) disertaciją „Cukrinių runkelių auginimas Lietuvoje“, nuo 1968 m. pradėjo dirbti Lietuvos žemės ūkio akademijos Augalininkystės katedroje docentu, 1971 m. jam suteiktas profesoriaus vardas.

Tuomečiai bendradarbiai, vyresnieji kolegos kaip vieną svarbiausių jo asmenybės bruožų įvardija entuziazmą. Žemės ūkio akademijoje V. Čaikauskas paliko ryškų pėdsaką, jo darbai turėjo ir turi įtakos agronomijos mokslui, nagrinėjančiam cukrinių runkelių auginimą.

Profesorius parengė ir paskelbė 34 knygas ir brošiūras, parašė 320 straipsnių, 29 mokslinių tyrimų ataskaitas, yra dviejų išradimų bendraautoris. Aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, už gerą darbą ir aktyvią visuomeninę veiklą pelnė ne

vieną apdovanojimą, 1981 m. jam suteiktas nusipelnusio mokslo veikėjo Garbės vardas.

Lietuvos žemės ūkio akademijoje, Augininkystės katedroje, pedagoginį darbą prof. V. Čaikauskas dirbo 24 metus (1968–1992). Pagrindinis profesoriaus darbo ir gyvenimo tikslas buvo populiarinti cukrinių runkelių auginimą Lietuvoje, padėti studentams suvokti cukrinių runkelių auginimo technologijų subtilybes, išmokyti juos nagrinėti ir spręsti kylančias problemas. Profesoriumi vadovaujant mokslinius darbus apgynė 15 aspirantų ir disertantų, jis buvo oponentu daugiau kaip 60 disertacinių darbų.

Apžvelgiant cukrinių runkelių auginimo Lietuvoje tendencijas ir mokslinius tyrimus galima išskirti kelis laikotarpius: pirmasis (1910–1929) – tai pavienių iniciatyvių žmonių daromi cukrinių runkelių tyrimai, daugiausia atlikti Baisogalos bandymų stotyje; antrasis (1930–1959) – atlikti cukrinių runkelių veislių palyginimo, tręšimo salietra ir agrotechninių priemonių panaudojimo lengvo, vidutinio ir sunkaus priemolio dirvožemiuose, tyrimai; trečiasis (1960–1970) – pradėtas tirti pesticidų ir mechaninių priemonių naudojimas cukrinių runkelių pasėliuose; ketvirtasis (1971–1990) – intensyvaus pesticidų naudojimo ir darbo sąnaudų efektyvinimo tyrimai; penktasis (nuo 1991) – subalansuoto tręšimo, derliaus potencialo didinimo ir integruotos augalų apsaugos tyrimai.

Nuo 1994 m. Lietuvoje pradėtos auginti naujos, Vakarų Europoje sukurtos, didelio derlingumo cukrinių runkelių veislės, tačiau jų potencialaus derlingumo iki 2002 m. pasiekti nepavyko. Patobulinus žemės dirbimo, sėklos guoliavietės formavimo, pasėlių priežiūros ir derliaus nuėmimo technologijas bei technines priemones, cukrinių runkelių produktyvumas nuosekliai didėjo, 2007 m. šakniavaisių derlingumas pasiekė vidutiškai 50 t ha^{-1} , arba $6,5\text{--}7,0 \text{ t ha}^{-1}$ baltojo cukraus. Tai jau prilygo Vakarų Europoje auginamų cukrinių runkelių derlingumui. Be to, vykdant cukrinių runkelių lauko eksperimentus, buvo pasiektas didesnis nei 100 t ha^{-1} šakniavaisių derlingumas, prilygstantis $15\text{--}18 \text{ t ha}^{-1}$ baltojo cukraus kiekiui.

Šiuo metu galimos kelios cukrinių runkelių auginimo technologijų tyrimų ir jų diegimo kryptys. Pirmoji – neariminio žemės dirbimo ir tiksliosios sėjos elementų taikymas. Žemės dirbimas yra viena iš imliausių kuro ir laiko sąnaudų agrotechnikos priemonių. Apskaičiuota, kad žemės dirbimui

tenka apie 70 % visų cukrinių runkelių auginimo technologijai skirtų degalų. Šia linkme Lietuvoje atlikta nemažai tyrimų, tačiau ne iki galo aiškūs dėsningumai, siejantys cukrinių runkelių biopotencialą su dirvožemio savybėmis ir agrotechniniais elementais (priešsėlio augalinių liekanų paskleidimo tolygumu, išskirtinai ankstyva sėja, pertekliniu drėgmės kiekiu dirvožemyje, itin giliu žemės dirbimu pavasarį, sutankintu viršutiniu sėklos guoliavietės sluoksniu susiformavimu), taip pat nuolat kintančiomis meteorologinėmis ir klimato sąlygomis.

Antroji svarbi kryptis yra cukrinių runkelių mitybos ir vystymosi optimizavimas taikant tiksliosios žemdirbystės elementus – kintamos normos tręšimą ir augalų apsaugos priemonių naudojimą. Dabar šios priemonės plačiai diegiamos žemės ūkio gamyboje, tačiau dar stokoja mokslinio pagrindimo Lietuvos sąlygomis.

Trečioji kryptis – cukrinių runkelių auginimo nechemizuoto ekologinio ūkininkavimo sąlygomis tyrimai ir jų rezultatų diegimas. Vieni pirmųjų tyrimų atlikti 2003 m. Lietuvos žemės ūkio universiteto Bandymų stotyje. Jų pagrindinė novatoriška idėja buvo kontroliuoti žaladarių plitimą ir cukrinių runkelių produktyvumą bei kokybę didinant pasėlių įvairovę – auginant runkelius su įsėliais. Lauko eksperimentų rezultatai leido parinkti tinkamiausius cukriniams runkeliams įsėlius („gyvajį“ mulčią), kurie sėkmingai stebė piktžoles ir gerino dirvožemio savybes, tačiau nepavyko stabilizuoti šakniavaisių produktyvumo, nes nėra sukurtų specialių techninių priemonių tarpueiliams šienauti ir mulčiui paskleisti.

Ketvirtoji kryptis – cukrinių runkelių agrotechnologijų energetikos ir CO_2 dujų emisijos optimizavimas. Šiai sričiai galima būtų priskirti ir cukrinių runkelių produkcijos auginimą energetikos poreikiams, nes cukriniai runkeliai yra aukšto produktyvumo augalai, iš kurių galima išgauti dujas, pagaminti alkoholį, kietąjį kurą ir pan.

Prof. Vlodo Čaikausko mokslinis įnašas kuriant cukrinių runkelių auginimo technologijas prisidėjo prie šalies žemės ūkio pažangos proveržio.

Doc. dr. Ilona VAGUSEVIČIENĖ,
prof. dr. Kęstutis ROMANECKAS,
prof. dr. Elvyra JARIENĖ
VDU Žemės ūkio akademijos
Agronomijos fakultetas